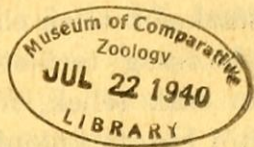

13,603

A Magyarországon előforduló süvöltőkről.

Irta: DR. GRESCHIK JENŐ.

A Magyarországon előforduló süvöltőkről a legújabb időkig **CERNEL** nyomán az a felfogás uralkodott, hogy hegyvidékeinket a kisebbik fajta: *Pyrrhula pyrrhula europaea* **VIEILL.** lakja és ott fészkel is, míg a nagy v. északi fajta: *P. p. pyrrhula* **L.** csak télen látogat el hozzánk s ilyenkor az Alföldön is található a kisebbik fajtával együtt. **MADARÁSZ** azonban már 1884-től kezdve a nagy fajtát tartotta a hegyvidéken fészkelőnek s a kisebbiket télen kóborlónak. Uglátszik, hogy nálunk **CSATÓ** különböztette meg először a két fajtát, mert a Természetrizai Füzetek 1882. évf. 18-ik oldalán említi, hogy 1879. III. 16-án a nagy süvöltő előfordulását sikerült Erdélyben megállapítania s 1885-ben azt írja, hogy Alsófehér- és Hunyad megyében a kis fajta a hegyvidéken fészkel, a nagy csak télen fordul elő s kérdés, vajjon költ-e a hegyek fenyveseiben. Tehát **CSATÓ** már **CERNEL** előtt a kis fajtát tartotta nálunk fészkelőnek. **CSATÓ** szárnyméretei a nagy süvöltőről: ♂ 90—93, ♀ 90—93, a kis süvöltőről: ♂ 87—92, ♀ 86—90 mm. **GREISIGER** 1883. és 1888-ban Szepes megyéből és a Magas Tátrából csak egy fajtát ismer: az *europaea* **VIEILL.**-t. **FRIVALDSZKY** csak a nagyot említi, ez költ. **HARTERT** nagy munkája első kötetében (1903) a Középeurópában fészkelőket *europaea*-hoz sorolta; szárnyméretei: *P. p. p.* ♂ 93—98, *P. p. eur.* ♂ 81—88.5 mm. **HIRTZ** 1912-ben a nagyot Magyar-, Horvát- és Szlavonországban csak téli vendégnek tartja, Magyarországon a kisebbik költ. **DOMANIEWSKI** 1915-ben a galiciaikat, **SITOWSKI** 1916-ban a Pieninek madarait *europaea*-hoz vonja. **STRESEMANN** 1919-ben tanulmányt irt az európai süvöltőkről, melyben a nagy- és kis fajta közé még egy közbülső formát *P. p. germanica* **BREHM** néven iktatott, mely szerinte a nagy- és kis fajta keresztezése. **BREHM KERESZTÉLY LAJOS** ugyanis már 1831-ben ezen a néven egy Németország hegyvidékeinek fenyveseiben és bükköseiben élő közép-

termetű süvöltőt választott külön.¹⁾ STRESEMANN szerint a Kárpátokat lakó, továbbá a balkáni süvöltők a nagy fajtához tartoznak, a Kárpátokban fészkelők télen elárasztják az Alföldet. Megjegyzem, hogy szerzőnek Magyarország területéről a fészkelés idejéből nem voltak példányai, hanem csak téliek, főleg Nógrád- és Vas megyékből. 351 megvizsgált süvöltői között különben is feltűnő kevés volt a fészkelés idejéből való. Hazánkra vonatkozó következtetései a kevés számú téli példányon kívül főleg irodalmi adatokon (köztük PRAŽAK teljesen megbízhatatlan adatai a Kárpátokból!) alapszanak. A középső forma szerinte Közép- és Dél-Németországban s onnan Salzburgon át keletre a Bécsi erdőig él. STRESEMANN tanulmánya fontos kiinduló pont a későbbi kutatások számára, ezért álljanak itt szárnyméretei. *P. p. p.* ♂: minimum 86, maximum 99, közép 92·65, leggyakrabban előforduló méretek 90—95 mm.; ♀: min. 88, max. 94, közép 91·3, leggyakrabban előforduló méretek 91—93 mm. *P. p. germanica* ♂: min. 83, max. 94, (95), közép 89·24—89·3, leggyakoribb méretek 87—92 mm.; ♀: min. 83, max. 92, (93), közép 87·7—87·8, leggyakoribb méretek 86—90 mm. *P. p. minor* ♂: min. 80, max. 87, közép 83·8, leggyakoribb méretek 82—86 mm.; ♀ min. 79, max. 85, közép 82, leggyakoribb méretek 81—84 mm. (Egy nyitra-megyei ♀ II. 14-éről 86 mm szárnymérettel szerinte a nagy v. középső fajtához tartozhat.)

GENGLER (1920) STRESEMANNAL szemben magyarországi és erdélyi téli megfigyelései alapján a mi süvöltőinket feltételesen, míg hovatartozásuk véglegesen eldöntve nincs, *europaea*-hoz sorolja. 1923-ban kiderült, hogy az 1816-ban VIEILLOT-tól használt *europaeana*nál régibb név GMELIN *coccinea*-ja 1789-ből, azért HARTERT kézikönyvének pótlásában is az *europaea* helyébe a *coccinea* nevet helyezi. De GMELIN *coccinea*-ja „*habitat in silvis Badensibus*“ (Syst. Nat. I. 2, p. 873) és Badenben a középső forma él, ezért ezt illeti meg, a *germanica* BREHM helyett, mire JOUARD 1929-ben mutat rá. Akik tehát a süvöltő három fajtaját különböztetik meg, ezentul a kicsit *europaea* VIEILL. névvel jelölik (egyes német szerzők a *minor* BREHM nevet részesítik előnyben). CONGREVE 1928-ban a retyezati juniusi példányokat a nagy fajtához sorolja. MAYAUD 1931-ben az erdélyieket a svédekkel egy csoportba foglalja. HARTERT és STEINBACHER 1932-ben azon a véleményen van, hogy Erdélyben és a Kárpátokban a nagy fészkel (HARTERT kézikönyvének pótkötete). FRYDRYCHEWICZ 1934-ben a lengyel délkeleti Kárpátok süvöltőit májusi példányok alapján a középső fajtához sorolja. NIETHAMMER kézikönyve szerint Erdélyt és a Kárpátokat a nagy lakja. Végül 1938-ban ČERNY

¹⁾ Feltűnő, hogy PETÉNYI a Magyar Akadémia összes kis ülésén 1850. dec. 21-én a süvöltőkről tartott előadása alkalmával BREHM K. L. e szétválasztásáról nem tett említést.

arra a meggyőződésre jut, hogy a Magas Tátrában és Keleti Kárpátokban fészkelők *coccinea*-k, azaz a középső fajtához tartoznak. ČERNÝ szárny-méretei itt közelebből érdekelnek. Magas Tátra : 11 ♂ V—IX. hónapokból, minimum 87·5, maximum 94, közép 89·9 mm ; 3 ♀ V—IX : 95, 87, 89 mm. Keleti Kárpátok : 10 ♂ V—VII., min. 86·5, max 94, közép, 91 mm ; 3 ♀ V. és VII : 85·5, 86, 89 mm. Csehországiaknál a közép 89·4 (♂) s ezért szerző úgy látja, hogy a szárny hossza nyugatról keletre növekszik. Ennek azonban ellentmondanak a spanyol és olasz kis süvöltők, továbbá a balkániak, amelyek nagyok. STRESEMANN szerint a jégkorszak után a nagy süvöltő hűvös klímájú vidékekhez alkalmazkodott, a kicsi az enyhe klímájúakhoz. GENGLER viszont azt fejtegette, hogy a süvöltő mind a három fajtája kétféle nagyságban fordul elő, a síkságon élők kisebbek, a hegyvidéken élők nagyobbak. Nem elég a szárny méret, a termet is figyelembe veendő. A középső fajta aránylag nagytermetű, mert a süvöltő Középeurópában tulnyomóan hegylakó s csak nem régen tudott megtelepedni a síkságon is.

A fenti áttekintésből világosan látható, hogy süvöltőink fajtabeli hovatartozása még nincs véglegesen tisztázva. A legújabb könyvek és dolgozatok is más és más véleményen vannak. Mi azért nem szólhatunk a kérdéshez érdemlegesen, mert sem a Nemzeti Múzeum, sem a Madártani Intézet gyűjteményében nincs a fészkelés idejéből származó anyagunk. Mindössze egy ad. ♂ van az előbbi gyűjteményben a szepesmegyei Batizfalváról VII. 30-áról, ennek szárnya 90 mm. Magam régebben 2 kitömött szepesi példányt mértem, sajnos a példányokon közelebbi adatok nem voltak, a ♂ szárnya 90, a ♀-é 89 mm volt. Ezek a méretek és megfigyeléseim a Szepességen jól egyeznek ČERNÝ adataival a Magas Tátrából. A mi téli süvöltőink túlnyomóan nagyobb madarak. Ha elfogadjuk, hogy a Kárpátokban a közép fajta *coccinea* GM. fészkel, akkor természetesen télen is elsősorban ez jön le Alföldünkre s kérdés, vajjon az északi nagy fajta ideáig kóborol s ha lejön, akkor bizonyára nem olyan gyakran, mint eddig hittük. Elterjedési területe ugyanis Keletporoszország, Balti országok, Finnország, Skandinávia, Északoroszország, Nyugatsibéria a Jeniszeig és a Nyugati és Északi Altáj lábáig. Minthogy a *coccinea*-k között is vannak nagyobb, a nagy fajta között pedig kisebb példányok, szétválasztásuk nem épen könnyű. HARTERT és STEINBACHER a középső fajtát a süvöltők szárnyhosszának nagymérvű variálása miatt nem fogadja el önálló fajtának, hanem a kis fajtához sorozza be. A mi süvöltőink semmiképen sem vonhatók a kis fajtához, amelynek elterjedési területe az Ibériai-félsziget északi része, olasz Apenninek, Franciaország, Belgium, Hollandia, Németország északnyugati része. Ha tehát a középső fajtát nem ismerjük el önálló fajtának, akkor süvöltőinket MADARÁSZ, STRESEMANN, HARTERT és STEINBACHER,

továbbá NIETHAMMER nyomán csakis a nagy fajtához vonhatjuk. (Ehhez tartoznak a német szerzők szerint a balkániak is.) Ebben az esetben a télen olykor mutatkozó kisebb termetű példányok talán csak individuális variációk, mert semmi támaszpontunk sincs eddig arra nézve, hogy ezek hazájukból télen kelet- vagy délkeleti irányban elkóborolnának. Ezt a kérdést, valamint azt, van-e téli süvöltőink között északi vendég, csak a gyűrűzés oldhatja meg végérvényesen.

Hazai madártanunknak tesz tehát szolgálatot, aki április második felétől szeptember közepéig terjedő időszakban elejtett süvöltőket küld be akár a Nemzeti Muzeumba, akár a Madártani Intézetbe. Egyáltalában jó volna tudnunk, hol fészkel ma a süvöltő nálunk. Akinek erre vonatkozó megfigyelései vannak, jól teszi, ha beküldi valamelyik intézetünknek. Megfelelő anyag birtokában azután hozzáfoghatunk téli anyagunk elemzéséhez.

Über die in Ungarn vorkommenden Gimpel.

Von DR. EUGEN GRESCHIK.

In Ungarn war bis in die neueste Zeit nach v. CHERNEL die Meinung verbreitet, daß in den Gebirgen die kleinere Rasse des Gimpels vorkomme, dort brüte, während die große nördliche Rasse nur im Winter herüberkomme und dann mit der kleinen zusammen auch in der Tiefebene zu finden sei. Dieser Meinung war schon früher auch CSATÓ, der im Winter in Siebenbürgen die große Rasse zuerst beobachtete. Aber v. MADARÁSZ hielt schon seit 1884 die große Rasse für brütend und die kleine im Winter vorkommend, ebenso FRIVALDSZKY. Eine Übersicht aus der ausländischen Literatur gibt die verschiedenen Meinungen über die Rassenzugehörigkeit der in den Karpathen brütenden Gimpel wieder, mit Flügelmassen HARTERTS, STRESEMANN'S und ČERNÝ'S. Letzterer Autor und schon etwas früher FRYDRYCHEWICZ halten die Karpathengimpel für die mittlere Form: *coccinea* GM. Aus der Literatur geht hervor, daß die Rassenzugehörigkeit noch nicht endgültig entschieden ist. Leider besitzt weder das National Museum noch das Ornithologische Institut Material aus der Brutzeit. Meine Beobachtungen und einige Flügelmasse aus der Zips, ♂♂: 90, 90, ♀: 89 mm, stimmen mit den Maßen ČERNÝ's aus der Hohen Tatra gut überein. Unsere Wintervögel sind vorwiegend größere Vögel. Wenn wir annehmen, daß in den Karpathen die mittlere Rasse brütet, so kommt im Winter in der Tiefebene natürlich vorwiegend diese vor und es ist fraglich ob die große nördliche Rasse dieses Gebiet überhaupt besucht und wenn dies der Fall ist, wahrscheinlich nicht so oft, als bisher vorausgesetzt wurde.

Da auch zwischen der mittleren Rasse größere und zwischen der großen kleinere Exemplare vorkommen, ist deren Trennung nicht eben leicht. Schließen wir uns der Auffassung HARTERTS und STEINBACHERS an, die wegen bedeutender Variation der Flügellänge der Gimpel die mittlere Rasse nicht anerkennen, sondern zur kleinen Rasse stellen, so können die Karpathengimpel nur zur grossen Rasse gezogen werden, wie es v. MADARÁSZ, STRESEMANN, HARTERT-STEINBACHER und letzthin NIETHAMMER getan haben, denn es ist ausgeschlossen, daß die kleine Form in Ungarn vorkommt. In diesem Falle sind die im Winter zuweilen anzutreffenden kleineren Gimpel wahrscheinlich nur als individuelle Variation zu betrachten, da wir bis jetzt keinen Anhaltspunkt dafür haben, daß die kleinere Rasse im Winter aus ihrer Heimat in östlicher oder südöstlicher Richtung wegstreicht. Diese Frage, wie auch die, ob unter den ungarischen Wintervögeln nördliche Gäste vorkommen, kann endgültig nur die Beringung lösen. Beobachtungen über etwaiges Brutvorkommen im heutigen Ungarn, als auch Einsenden von Exemplaren aus der Zeit zweite Hälfte April- Mitte September sind nötig. Auf Grund des eingelaufenen Materiales kann dann zur Analyse der Wintervögel geschritten werden.